

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՎԱՅՈՑ ՆԱՅԱՊԵՏԸ

«Հանեցաւ Տէր ընդ Սիոն եւ ընտրեաց
բնակիլ ի նմա»

(Սաղմոս ձև 13) :

Խօսքը Հայկ Գալուքեանի մասին է, կաղնիի պէս հաստա-
տուն կանգնած այն Հայուն, որուն պատկառելի շուքը կէս դարէ ի
վեր կը տարածուի Ամերիկայի ազգային եւ եկեղեցական կեանքին
վրայ:

Մարդիկ կան որոնք կը դովուին իրենց բարերարութիւն-
ներուն համար, երբ իրենց յաջողութիւններով ամբարած բարիք-
ներէն մաս եւ բաժին կը հանեն ազգային պէտքերու հոգածու-
թեան՝ դպրոցներ, եկեղեցիներ, պատասպարաններ, հիւանդանոց-
ներ, ախոմարներ կառուցանելով կամ կրթութեան տղաներ աղաճովե-
լով: Մեղգոնեան, Մանթաշէֆ, Գարակէօղեան, Թորոսեան եւ
հարիւրեակ մը նման անուններ հանրածանօթ եւ երախտաշատ բա-
րերարներ են, սակայն անծանօթ անձնաւորութիւններ: Հայկ Գա-
լուքեան այն բացառիկներէն է, որոնք իրենց դրամարկղը բանա-
լէ առաջ՝ բացած են իրենց սիրտին եւ հոգիին անկողնոյսէն զան-
ձը եւ անհաշիւ բաշխած իրենց շուքը: Եւ մեր ժողովուրդը սիրած
է իր մէջ բարերարութենէն առաջ՝ բարերարի ազնիւ հոգին:

Հայկ Գալուքեանի իշխանական հասակին ետին կանգուն
եղած է միշտ մեծ հոգի մը, զեղուն՝ հայասիրութեամբ եւ հայրե-
նասիրութեամբ, որ որքան բաժնուած ուրիշներուն՝ այնքան աւե-
լի է ճոխացած:

Կէս դարէ ի վեր, իր գգայուն սիրտի անհատնում զանձը,
համերաշխութեան, դորձակցութեան, սիրոյ եւ հաւատքի իր ջեր-
մութեան տակ պահած է Ս. Խաչ Եկեղեցիի համայնքը եւ Նիւ Եոր-
քի Հայութիւնը, այն օրերուն մանաւանդ՝ երբ սկիզբով բղբաւում
էր Ամերիկայի Հայութիւնը:

Անխոնջ աշխատող, իմաստութեան եւ գործնական միտքի
բախտաւոր միաձուլումով մը ան նետուած է իր ասպարէզին մէջ՝
իրբեւ միակ դրամադուրի ունենալով Խաչիկի իրեն հետ բերած
սոլսահայ նկարագրի տոկուն, աննկուն այն կամքը, որ լեռներ
կրնայ շարժել: Եւ գեղեցիկը այդ նկարագրին մէջ այն՝ որ Ամե-
րիկայի խոնաւութիւնները չեն յաջողած եւ ո՛չ մէկ աւար կէտ
զանել իրենց ժանգով թունաւորելու մաքուր մետաղը՝ Վոսիորի ա-
փերէն բերուած անոր ազնուականութեան:

Երկար պիտի ըլլար թուել շարքը բարերարութիւններուն եւ
մեծ ծառայութիւններուն՝ մատուցուած Ամերիկայի, Սփիւռքի եւ
Հայաստանի, անցնող երկար տասնամեակներու ընթացքին: Յիշե-

193-92
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆ
19383 ահ

յու համար կարեւորներէն ոմանք, ըսենք միայն թէ պատուական այս Հայր դուխր կանգնեցաւ մեծ հանդանակութիւններու, որոնք յաջողութեան առաջնորդեցին կենսական իրազորութենք. արտասահմանի գպրոցներու վերակառուցման մեծ արշաւը, Նիւ Եորքի Մայր Տաճարի երկարաշունչ հանդանակութիւնը, Երուսաղէմի Սուրբ Յարութեան Տաճարի համազգային հանդանակութիւնը, եւ տակաւին, հայկական շրջանակէն դուրս, Առաջին Ընդհանուր Պատերազմի միջոցին Ազգային (Ամերիկեան) Փոխառութեան արշաւը եւ, Երկրորդ Ընդհանուր Պատերազմի ընթացքին՝ «տարին-տուար-մը» արշաւը, ի նպաստ Ամերիկեան կառավարութեան: Բոլորին մէջ իր համոզող կերպը, անձին հմայքը, առատաձեռնութեան օրինակը, միացած կազմակերպելու եւ ղեկավարելու իր անդիմադիր կարողութեան, Նիւ Եորքի Մայր Տաճարին նման, անկարելին ըրին կարելի, աննախընթաց չքեղութեամբ:

Բազմաթիւ են իր բարերարութիւնները եւ փոխանցիկ. իր անձին պատկառանքը չէ՞ր որ Տիարպէքիբեան եղբայրները մղեց կառուցանելու Նիւ Եորքի Առաջնորդարանի շէնքը եւ Միլանի եկեղեցին:

Այսօր, Հայկ Գալուքեան իր բարերարութիւնները կը պըսակէ նոր նուիրատուութեամբ մը. Երուսաղէմի մէջ, Սիոնի բարձունքին վրայ, իր հօր՝ Սարգիս Գալուքեանի անունը պիտի կրէ հայկական նոր եկեղեցի մը՝ հոյակապ իր կաթողիկէով եւ ամբողջ քաղաքին տիրող զանգակատուն աշտարակով:

Նուիրական բոլոր բարձունքներէն եւ սրբազան բոլոր լեռներէն սրբաշնագոյն լեռն է Սիոնը, կանգնած սաղմոսերգու թաղաւորի օրերէն ի վեր իրբեւ խորհրդանշան հաւատքի եւ բնակարան Աստուծոյ: «Քեզ վայելէ օրհնութիւն Աստուած ի Սիոն...» կրկնած են սերունդներ սաղմոսերգուին հետ, եւ պաշտամունքի վայրէ աւելի՝ նայած են Սիոնի բարձունքին իրբեւ ժամադրավայրը աստուածային խոստումներուն եւ մարդկային ակնկալութիւններուն:

Հրեայ ցրուած եւ խոշտանգուած ժողովուրդը նայած է անոր իրբեւ իր յոյսի փարոսին, եւ իր մարդարէներուն հետ՝ Սիոնէն սպասած փրկարար յոյսը, որ պիտի լուսաւորէր իր պանդուխտ զաւակներու վերադարձի ճանապարհները գէպի ազգային օճախ եւ վերածնունդ: Եսայի մեծ մարգարէի տեսիլքը ժողովուրդին, որ կը բարձրանայ «ի լեան Տեան, ի տուն Աստուծոյ Յակոբայ», եղած է տեսիլքը Հրեայ պանդուխտին, որ Սիոնի բարձունքը նկատած է անխախտ ժայռը՝ ուր պիտի կատարուի Հին Ուխտը, «զի ի Սիոնէ ելցեն օրէնք եւ բան Տեան Երուսաղէմէ»:

Եւ արգարեւ, Սիոնի բարձունքին վրայ էր որ հաստատուեցաւ Նոր Ուխտը, երբ Յիսուս հաւաքեց իր աշակերտները, տուաւ անոնց ճաշակելու հացը եւ գինին, իր Մարմինը եւ Արիւնը, «Նորոյ Ուխտի», որով Քրիստոնէական Եկեղեցին՝ իրբեւ Նոր Իսրայէլ, եղաւ «բաժին Տեան եւ ժառանգակից Քրիստոսի»:

Սիոնի խորհուրդը խորհուրդն է մարդու փրկագործութեան: Եթէ ամէն ազգ եւ ամէն կրօնք ունի սրբազան լեռ մը, որուն կը նայի իրբեւ խորհրդանիշը ազգային իր յաւերժութեան,

ինչպէս Հայր կը նայի Արարատին, Սիոնը կը մնայ անոնցմէ վեր՝ իրրեւ լոյսի խորանը ա՛յլ տեսակի հայրենիքի մը, հաւատքի այն հայրենիքին, զոր կը կոչենք Քրիստոնէական Եկեղեցի: Երկրային հայրենիքի մը լեռներուն մէջ՝ միակ երկնայինն է ան, որովհետեւ Աստուած «ընտրեաց ընակիլ ի նմա»:

Քրիստոնէութեան վաղ օրերէն Հայ ժողովուրդը որդեգրած է Սիոնի բարձունքը իրրեւ իր հոգեւոր Արարատը, եւ հոն, անհամար զոհողութիւններով հաստատած իր ազօթքի տունը՝ Հայ Երուսաղէմը, Ս. Յակոբեանց յիշատակին շուրջ: Հայկական հաւելաւոր վանքերէն, որոնք երբեմնի համալսարաններ, ճգնաբաններ, սրբաբաններ եղած են հայկական հոգին վրայ կանգնած, աւերակ-յիշատակներ եւ «սլաւոմական յուշարձաններ» կան միայն այսօր: Սրբոց Յակոբեանց փառաւոր վանքը միայն կը շարունակէ կանգուն մնալ իր փառքին եւ առաքելութեան մէջ մինչեւ այսօր, իրրեւ «վէմ ընտիր» մեր Եկեղեցիին եւ «գանձ անկողոյստելի» մեր ազգին:

Վերջին տասնամեակին Հայ Սիոնը կը բոլորէ վերածաղկումի եւ շինարարութեան բարգաւաճ շրջան մը, հին ծրագիր ու երազ կը դառնան իրականութիւն: Պատրիարքական սլաւաթիւնը եւ կահաւորումը, Ն. Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վաղգէն Ա. Վեհափառ Կաթողիկոսի այցելութեան առթիւ 1963ին Ս. Յակոբի Մայր Տաճարի գաւիթին վերանորոգումը, տպարանի նոր բաժինի ստեղծումը, Թարգմանչաց Վարժարանի նորոգութիւնն ու ընդարձակումը, Կիւլպէնկեան Մատենադարանի կահաւորումը, գաղթականաց մեծ շէնքի կառուցումը, Եղուարդ Մարտիկեան Թանգարանը, յիշելու համար կարեւորները միայն, շինարարական իրադործումներ են՝ որոնցմէ իւրաքանչիւրը բաւ է փառաւորելու Աթոռիս Ամենապատիւ Գահակալը: Իսկ հրատարակութիւններու ստացած նոր թափը, ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի աննախընթաց վերելքը, Թուրքիոյ գաւառներէն բերուած «Տատուրեան Սաներ»ու խումբը պայծառ վիկաներն են Աթոռիս կրթական գործի նոր դարաշրջանին, որ կը խոստանայ հոգեւոր եւ կրթական պէտքերը լեցնել մեր Եկեղեցիին:

Առանձին իրադործումներ են Սուրբ Յարութեան Տաճարի նորոգութիւնը եւ այդ առթիւ՝ հայկական բաժնին մէջ վերաշինուած չքեղ սրբավայրերը, որոնք մեր Եկեղեցիին կու տան նոր փայլ մը միջազգային եւ համայն քրիստոնէութեան զուրկութեան քին առարկայ Տաճարէն ներս:

Այսօր, սակայն, զոյգ մը իրադործումներ կու գան սրահել վառաւոր այս նուաճումները: Վանքին դիմաց, արդէն իսկ հասակ կ'առնէ «Ալեքս եւ Մարի Մանուկեան» ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի նոր շէնքը, քարաշէն իր հոյակապ կառուցուածքով: Մտքի եւ հոգիի այս տունը սլաւասխանը պիտի բերէ մեր անհովիւ մնացած եկեղեցիներու եւ անմշակ թողուած հոգեւոր անդաստաններու երկար սպասումին:

Իսկ քիչ մը անդին, հիմը դրուեցաւ այլապէս նշանակալից նոր շէնքի մը, որ հայկական ճարտարապետութեան փառքը պիտի կամարէ Սիոնի վրայ: Սուրբ Փրկիչի նոր եկեղեցին է ան, որուն

հիմերը օրհնուեցան մեծ հանդիսութեամբ 1971 Նոյեմբեր 22ին, Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Պատրիարք Ս. Հօր ձեռքով:

Վերջին Ընթրիքի Վերնատան մօտ, Կայիափայի տան տեղին վրայ, Դաւիթ մարգարէի գերեզմանէն ոչ հեռու, հայկական այս վանքը շարունակութիւնն է Ս. Յակոբեանց Մայրավանքին, Սիոնի Դուռէն անդին: Ծանօթ քրիստոնեայ աշխարհին իրբեւ Քրիստոսի շարչարանքներով սրբադործուած աղօթատեղի մը, ուր Կոստանդին եւ Յուստինիանոս կայսրեր Սուրբ Սիոնի հակայական տաճարը կանգնել տուած էին, ան Հայութեան համար է դամբարանը երջանկայիշատակ պատրիարքներու, ինչպէս նաեւ ազգային գերեզմանատուն մը՝ ուր Արարայի յուշարձանը կ'ոգեկոչէ մեր կամաւոր նահատակներու յիշատակը:

Քսան երկար տարիներ հայկական այս վանքը մնաց ամայի, ժամանակի եւ մարդոց աւերիչ ձեռքերուն դռ, Երուսաղէմը թըշնամի երկու բանակներու միջեւ բաժնող չեզոք դօտին մէջ:

1967ի պատերազմէն ետք, աւերուած վանքը եւ սրբապըղծուած գերեզմանատունը վերաշինուած են ամբողջութեամբ: Այժմ եկած է կարգը վերականգնելու Տաճարը՝ հին եւ աւերուած մատուռի կողքին, Քրիստոսի բանտին վայրին վրայ: Ամենապատիւ Պատրիարքը եւ Միաբանութիւնը ժամանակը եկած տեսան հայկական հոյակապ եկեղեցիով մը յաւերժացնելու միջազգային կարեւորութիւն ներկայացնող այս սրբատեղին:

Եւ այս իրադործումը կը դառնայ իրականութիւն շնորհիւ Ամերիկայի նահապետին՝ Հայկ Գալուքճեանի իշխանական նուիրատուութեան:

Նախապատրաստական աշխատանքները եղան պեղումներ, պատմական մնացորդներով հարուստ հողամասին վրայ: Մասնագէտ հնագէտներու արշաւախումբ մը կանոնաւոր պեղումներով յայտնաբերեց Ն. Դարու դեղեցիկ mosaic մը, Կայիափա քահանայատի պալատին գետնայարկը եւ ամբողջ թաղամաս մը, որ կը կարծուի եղած ըլլալ քրիստոնէութիւնը ընդունող առաջին հրեաներու բնակութեան վայրը:

Այժմ սկսած է, պատմական այս վայրին վրայ, կառուցումը հայկական ոճով Տաճարին եւ աշտարակ-զանգակատունին, որ հայ փառքի ղօղանջ մը պիտի ըլլայ Յաւերժական Լեռան վրայ:

Հայկ Գալուքճեանի անունը պիտի ունենայ այսուհետեւ Սիոնի բարձունքը իրբեւ պատուանդան եւ հայութեան երախտագիտութիւնը՝ իրբեւ մշտական տուրք նահապետին:

Ծ. Ե.